

Гайнуліна Н. У., студ. гр. 439 ФІДК
БДУКМ
Навуковы кіраўнік – Пісарэнка А.М.,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

МЕТАФАРА ЯК СТЫЛЕЎТВАРАЛЬНЫ СРОДАК ПАЭТЫЧНАЙ МОВЫ АНАТОЛЯ ЗЭКАВА

Сярод выяўленчых сродкаў паэтычнай мовы метафара (грэч. *metahora* “перанос”) вылучаецца найперш сваім вобразным багаццем. Спецыфіка вобразнага мыслення чалавека такая: чым больш эканомна аформлена ўражанне ад рэчаіснасці, тым больш яркая асацыятыўнасць узнікае ў працэсе яе пазнання. Метафара – адзін з найбольш распаўсюджаных відаў тропа, што заснаваны на пераносе назвы аднаго прадмета на другі. Такі перанос магчымы з-за падабенства іх знешніх адзнак, формаў, уласцівасцяў і г.д. Як следчаць шматлікія даследаванні мовы твораў пісьменнікаў, метафара з’яўляецца самым прадуктыўным вобразным сродкам.

Паводле граматычнага выражэння, а гэта азначае ў залежнасці ад часціны мовы, якая метафарызуецца, А.К. Юрэвіч, М.Ц. Кавалёва, А.М. Багамолава і інш. падзяляюць метафары на дзеяслоўныя і назоўнікавыя. Найбольш пашырана ў мове прааналізаваных намі твораў менавіта дзеяслоўная разнавіднасць: Праляцелі спатканні. / Я адзін вечарую [ППТ, с. 88]; Прага новых адкрыццяў / Не дае памерці / нашаму каханню [ЛДЦ, с. 7]. Прыведзеныя метафары дзеяслоўныя, агульнамоўныя, а значыць ужывальныя ў мове твораў і іншых пісьменнікаў, аднак з прыведзеных кантэкстах выяўляюць пачуцці А. Зэкава.

Вядома, назоўнікавая метафара бывае двух тыпаў: уласна назоўнікавая і генітыўная (лац. *genitivus* “родны склон”). У паэтычнай мове аналізуемых твораў пашыраны генітыўныя метафары – канструкцыі з родным склонам, у якіх на першым месцы ў назоўным склоне змяшчаецца рэма (галоўны вобразна-сэнсавы фокус метафары, яе “суб’ект”), а на другім – тэма

дадзенага словазлучэння: У лямпе нашага кахання knot / Згарэў да тла [КГ, с.70]; Вы апалілі сонцам вуснаў [КГ, с. 65].

Выяўлена, што з назоўнікамі спалучаюцца дзеясловы розныя паводле значэння. Найчасцей гэта словы з семантыкай: а) руху, перамяшчэння (працяцелі спатканні, завяя пагуляе); б) праўлення дзеяння (каханне згасе; дагараюць дні, зязюлька наварожыць); в) са значэннем знешняга праяўлення эмацыянальнага стану (прага не дае памерці каханню, я вечарую, ведалі твае вусны). Аўтар часта выкарыстоўвае метафару са значэннем праяўлення эмацыянальнага стану. Гэта азначае, што паэт надае вялікую ўвагу пачуццю лірычнага персанажа, апісанню яго душэўнага стану. Выяўлены факт дае падставу сцвярджаць аб псіхалагізме ў лірыцы Анатоля Зэкава, тонкай пачуццёвасці, адкрытасці, якая “падкупае” чытача і не пакідае раўнадушным.

У беларускай мастацкай літаратуры надзвычай шырока ўжываецца адзін з відаў метафар – увасабленне, або праява. У аснове гэтага тропы – наданне ўласцівасцяў жывых істот неаддушаўлёным прадметам ці адцягненым паняццям: Шчаслівы гойсаў снегапад [ППТ, с.66]. Відавочна, што праява ўзмацняе эстэтычную выразнасць паэтычнага радка Анатоля Зэкава; адухаўленне прыроды робіць яе ўдзельнікам, персанажам твора, сябрам лірычнага героя.

У беларускай літаратурнай мове, акрамя назоўніка і дзеяслова, з пераносным значэннем ужываецца таксама прыслоўе: Як вершавана мы жывём з табою [КГ, с. 19]; Мне так салодка з табой [ЛДЦ, с. 10]. Як від метафары можа выкарыстоўвацца метамімія: Але навошта я так пакрыўдзіў твае вушы [ЛДЦ, с. 5] . Такі від метафары рэдкі, але арыгінальны, прадстаўлены аўтарскай і агульнамоўнай разнавіднасцю тропы.

Структурна ўсе метафары, як вядома, падзяляюцца на дзве асноўныя групы: простыя і складаныя (шматкампанентныя, шматслоўныя). Простыя (адначленныя, аднаслоўныя) метафары складаюцца з аднаго слова, ужытага з пераносным значэннем. Такія метафары называюць аўтаномнымі, бо ўзнікаюць яны на базе аднаго слова. Як правіла значэнне такіх метафар

выяўляецца ў пэўнай маўленчай сітуацыі, шматлікіх сувязях слова з іншымі кампанентамі метафарычнага кантэксту(я вечарую, злятала сарамлівасць птушкай, каб знікнуць у бязмежжы траў).

Складаныя двухкампанентныя (двухчленныя, бінарныя) метафары – гэта спалучэнне двух слоў, адно з якіх звычайна ўжываецца з метафарычным значэннем, а другое – з прамым значэннем. Такія метафары (іх называюць неразгорнутымі, неаўтаномнымі, сінсемантычнымі па прычыне абавязковай апоры на іншае слова, як правіла, не патрабуюць шырокага кантэксту і адназначна ўспрымаюцца ў межах двухчленнай канструкцыі (сонца душы, сонца вуснаў, кахання кнот).

Двухкампанентныя метафары могуць ускладняцца іншымі словамі, якія канкрэтызуюць змест метафарычнага кантэксту і самога тропа. Такого тыпу ўскладненне часцей за ўсё выражаецца прыметнікамі з прамым і пераносным значэннем, якія адносяцца да прамога ці метафарычнага значэння назоўніка ці адразу да значэнняў двух кампанентаў назоўніка: шчаслівы гойсаў снегапад; прага новых адкрыццяў, укралі ноччу сонца невядомыя звяры і інш.

У многіх лінгвістычных даследаваннях, напрыклад В. Каралькова, Ю. Язікавай, Г. Склярэўскай, вылучаюцца дзве асноўныя разнавіднасці метафары паводле ступені злітнасці кампанентаў, а значыць, паводле частаты ўжывання ў тым ці іншым лексічным “акружэнні”: 1) намінатыўная (лексічная, лексікалізаваная, прывычная, мёртвая, акамянелая, сцёртая) і 2) вобразная (жывая), агульнамоўная. Мы лічым, як і сучасныя даследчыкі В.А. Ляшчынская, А.С. Васілеўская, А.М. Багамолава, што іх тры, вылучаем яшчэ і індывідуальныя разнавіднасці, індывідуальна-аўтарская: Ды не выкрэсліць свой лёс [ЛДЦ, с. 10]; Каб ніводная клетачка твайго цела / не абмінула ніводную маю [ЛДЦ, с. 21].

Метафара – самы выразны сродак адлюстравання індывідуальнай вобразна-паэтычнай карціны свету. Выкарыстанне метафар у паэтычным

кантэксце Анатоля Зэкава тлумачыцца спробамі стварыць уласны свет, адлюстраваць унутраны стан, выявіць пачуцці персанажаў / лірычнага героя.

Метафарычнае бачанне свету – адна з адзнак таленту сапраўднага паэта, што даказаў нам Анатоль Зэкаў у сваіх вершах, паколькі самае галоўнае для ўтварэння метафар – новае, нечаканае бачанне і асэнсаванне вядомых, звычайных рэалій, іх прыкмет і дзеянняў, звязана з пазнавальнай дзейнасцю чалавека, з працэсамі вобразнага мыслення, імкненнем адначасовай і ўсебаковай характарыстыкі прадмета; яна адкрывае ўнутраны, схаваны сэнс рэчаў і з’яў, выяўляе найбольш шчыльную сувязь паміж імі: Рук тваіх выратавальны і надзейны самы круг [ЛДЦ, с. 10]; Чыя віна, што лёс не выпаў быць нам разам [ППТ, с. 78]; Ды не выкрэсліць свой лёс [ЛДЦ, с. 10]; На возеры хвалі / Так качак люлялі [ЗГ, с. 92].

Паэтычнай мове Анатоля Зэкава ўласціва ўжыванне розных вобразных сродкаў, але стылеўтваральным з’яўляюцца метафары, прычым уласцівы ўсе яе разнавіднасці, але самым прадуктыўным з’яўляецца агульнамоўны дзеяслоўны троп (праляцелі спатканні, ведалі твае вусны, шмат планаў спаліў і інш.).

Спіс крыніц і ўмоўныя скарачэнні:

1. Зэкаў, А. Зязюля Гулюля: казкі, вершы / А. Зэкаў. – Мінск: Літаратура і мастацтва, 2011. – 126, [2] с.
2. Зэкаў, А. Лісты да цябе: вершы / Анатоль Зэкаў. – Мінск: Тэхнапрынт, 2005. – 79 с.
3. Зэкаў, А. Кругі ў галаве: пародыі, сатыр. Мініяцюры / Анатоль Зэкаў. – Мінск : Нар. кн., 2007. – 110 с.
4. Зэкаў, А. Промнік позірку твайго: лірыка / Анатоль Зэкаў. – Мінск: Белпрынт, 2008. – 151 с.

ЗГ – Зязюля Гулюля

ЛДЦ – Лісты да цябе

КГ – Кругі ў галаве

ППТ – Промнік позірку твайго

РЕПОЗИТОРІЙ БГУКИ